

Ivana Rakić*

Komisija za zaštitu konkurencije

Aleksandra Višekruna*

Institut za uporedno pravo u Beogradu

Položaj prve dame u američkom pravu**

Apstrakt

U skladu sa predsedničkim sistemom vlasti koji postoji u SAD i dugogodišnjom tradicijom, uloga prve dame najviše je naglašena u ovoj zemlji, iako njen položaj, kao i u drugim zemljama, nije uređen Ustavom, niti je institucionalizovan. Značaj prve dame potvrđen je u praksi, budući da ona ima svoju kancelariju u okviru Bele kuće, sekretarijat, osoblje, pravo na obezbeđenje i dr., a brojne pogodnosti predviđene su i za supruge bivših predsednika. U skladu sa tradicijom jeste i njena osnovna dužnost da bude domaćica Bele kuće, kao i uloga u organizovanju humanitarnih, odnosno dobrotvornih akcija, čime se potvrđuje njen protokolaran, odnosno ceremonijalan položaj. U radu se zato daje prikaz odredaba američkog prava kojima se uređuju prava i obaveze supruge predsednika, uz primere iz prakse koji se odnose na njen položaj.

Ključne reči:

Prva dama, supružnik predsednika republike, predsednik republike, predsednik SAD, Bela kuća, SAD

* Email: ivanarakic12@gmail.com

* Email: avisekruna@gmail.com

** Rad je rezultat istraživanja u okviru naučnog projekta Instituta za uporedno pravo, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

UVODNA RAZMATRANJA

Tradicionalno, ulozi prve dame u Sjedinjenim Američkim Državama pridaje se velika pažnja u praksi i akademskim radovima. Uloga koju supruga američkog predsednika ima u društvenom, političkom i kulturnom životu SAD prevazilazi uticaj koji ona ostvaruje kao domaćica Bele kuće, što se smatra njenom osnovnom dužnošću još od vremena Marte Vašington (*Martha Washington*), supruge prvog američkog predsednika, Džordža Vašingtona (*George Washington*).

Interesovanje za suprugu predsednika SAD raste kako se u javnosti, medijima i akademskim krugovima sve više uočava značajan društveni i politički uticaj koje su prve dame ostvarivale tokom istorije, kao i usled potrebe da se osvetli njihova uloga u predsedničkom odlučivanju. Mediji u svojim reportažama o prvim damama uglavnom ukazuju na njihove skandale, odnosno afere, njihovo kontroverzno ponašanje, stil oblačenja, ili tradicionalnu ulogu domaćice Bele kuće, zbog čega je javnost neretko više obaveštena o izgledu ili modnom ukusu prve dame, nego o njenim političkim uverenjima, zvaničnim dužnostima ili o načinu na koji su ona i njene prethodnice oblikovale američku istoriju.¹

Akademski radovi, po pravilu, biografskog su karaktera i ne istražuju dovoljno ulogu prve dame, budući da se ona često posmatra samo kao najpouzdaniji politički prijatelj i savetnik predsednika, kao zvanična domaćica Bele kuće i kao osoba koja se bavi očuvanjem istorijskog nasleđa Bele kuće, ili kao majka i supruga.² Ipak, u literaturi je opšteprihvaćeno mišljenje da položaj prve dame dosta zavisi od same njene ličnosti, ali i od ličnosti predsednika SAD: neke su pružale mnogo veću podršku svojim supruzima nego druge supruge, neke su imale mnogo veći uticaj od drugih suprug, a neke su bile više kontroverzne nego neke druge prve dame. U radu se otuda analiziraju odred-

¹ Robert P. Watson, *The Presidents' Wives: The Office of the First Lady in US Politics*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2014, p. 7. Isto i MaryAnne Borrelli, "The First Lady as Formal Advisor to the President: When East (Wing) Meets West (Wing)", *Women & Politics*, Vol. 24, no. 1, p. 28.

² Robert P. Watson, *The Presidents' Wives: The Office of the First Lady in US Politics*, op. cit., pp. 7–8. Ukazuje se na to da su najvažnije zvanične dužnosti prve dame sledeće: 1) supruga i majka; 2) javna ličnost; 3) domaćica na prijemima u Beloj kući; 4) simbol američke žene; 5) upravljanje Belom kućom i staranje o njenom očuvanju; 6) učesnik u predsedničkoj kampanji; 7) zagovornik i predstavnik borbe za društvene ciljeve; 8) predsednički portparol; 9) pristalica predsednika i stranke; 10) diplomata; 11) politički i predsednički partner. Videti Robert P. Watson, *The Presidents' Wives: Reassessing the Office of First Lady*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2000, p. 72. Slično i John Dwight Ingram, "The American 'First Lady'", *Capital University Law Review*, Vol. 27, no. 9, pp. 493–524.

be američkog prava kojima se uređuju prava i obaveze prve dame, uz primere iz prakse koji se odnose na njen položaj.

TITULA PRVE DAME

Jedna od specifičnosti SAD jeste to što je predsednik države do sada uvek bio muškarac, zbog čega se na mestu prve dame nalazila njegova supruga ili drugi član njegove porodice ženskog pola. Ipak, u literaturi postoje različiti stavovi o tome od kada se zvanično koristi ova titula, budući da se ona upotrebljavala u različitim okolnostima. U ranim danima istorijskog razvoja SAD, titula prve dame nije bila opšteprihvaćena i njena upotreba za označavanje supruge predsednika države bila je sporadična, da bi upotreba ovog izraza postala uobičajena tek nakon izvođenja drame *The First Lady (in) (of) the Land* 1911. godine, posvećene Doli Medison (*Dolley Madison*), supruzi Džejmsa Medisona (*James Madison*), četvrtog američkog predsednika.³ Tokom 60-ih godina prošlog veka, ovaj izraz sve više se koristi za označavanje supruge američkog predsednika, ali se njegova upotreba proširuje i na supruge guvernera saveznih država, pa čak i na supruge predsednika drugih država, iako ni u jednoj zemlji ovaj naziv nije prihvaćen kao zvaničan.

Neki autori ukazuju na to da se početak korišćenja ove titule vezuje za Martu Vašington, koja je važila za „prvu damu nacije“ i koja je imala nadimak Ledi Vašington, što je odraz uticaja britanske kulture, ali i pomoći koju je ona pružala ranjenim vojnicima za vreme Američke revolucije.⁴ Međutim, brojni autori naglašavaju da je u javnosti prvi put ova titula dodeljena Doli Medison, kada je na njenoj sahrani 1849. godine, tadašnji predsednik SAD Zakari Tejlor (*Zachary Taylor*) održao govor u kojem je rekao da ona neće nikada biti zaboravljena, jer je zaista bila „prva dama“.⁵ Ipak, smatra se da namera predsednika Tejlora nije bila da ovaj izraz upotrebi kao titulu, već samo kao osobinu Doli Medison i kao znak poštovanja prema njoj, zbog čega njegova upotreba

³ Videti Dorothy Schneider, Carl J. Schneider, *First Ladies: A Biographical Dictionary*, Facts On File, New York, 2010, pp. IV, 396; Geri Zabela Eddins, *From White House Hostess to American Powerhouse: The Evolution of the First Lady's Title and Role*, <http://www.ourwhitehouse.org/firstladyevolution.html#enters%20lex> (Pristupljeno 21. maja 2015).

⁴ *The Role of First Lady and Origin of the Title „First Lady“*, <http://www.firstladies.org/firstladiesrole.aspx#RoleFirstLady>, (Pristupljeno 21. maja 2015); Helen Bryan, *Martha Washington: First Lady of Liberty*, John Wiley & Sons, New York, 2002, p. 5.

⁵ Maurine H. Beasley, *First Ladies and the Press: The Unfinished Partnership of the Media Age*, Northwestern University Press, Evanston, Illinois, 2005, p. 35.

u tom trenutku i nije bila široko prihvaćena. Osim toga, ovaj izraz se nije ni koristio za vreme obavljanja dužnosti Doli Medison u Beloj kući.⁶

Kasnije, od 1860. godine, u novinama su se prvom damom nazivale Herijet Lejn (*Harriet Lane*) – sestričina predsednika Džejmisa Bjukenana (*James Buchanan*), koja se nazivala „prvom damom Bele kuće“, jer nije bila supru- ga predsednika, a obavljala je dužnosti domaćice Bele kuće; zatim, Meri Tod Linkoln (*Mary Todd Lincoln*) – supru- ga Abrahama Linkolna (*Abraham Lincoln*), kao i Džulija Grant (*Julia Grant*) – supru- ga Julisiza Simpsona Granta (*Ulysses Simpson Grant*).⁷

Pojedini autori ipak ističu da se poreklo izraza „prva dama“ vezuje za Lusi Hejz (*Lucy Hayes*), supru- gu predsednika Radeforda Hejza (*Rutherford Hayes*), nakon što su 1877. godine u novinama objavljene reportaže o njoj i o inau- guraciji njenog supru- ga, u kojima se ona naziva „prvom damom“.⁸ Imajući u vidu veliku popularnost Lusi Hejz kao „prve dame“, izraz se od tada ustalio i do danas se upotrebljava za supru- gu američkog predsednika, iako pojedine supru- ge predsednika, poput Žakline Kenedi (*Jacqueline Kennedy*), nisu volele ovaj izraz.⁹

TUMAČENJE POJMA SUPRUŽNIK U PRAVU SAD

Dosadašnja praksa pokazuje da se primena pravila koja regulišu položaj su- pružnika predsednika SAD odnosila uvek na „prvu damu“, odnosno na su- prugu i druge ženske članove porodice predsednika (npr. ćerka, sestričina). Međutim, uzimajući u obzir mogućnost da u bliskoj budućnosti SAD dobiju prvu ženu predsednika i „prvog gospodina“ kao njenog supru- ga, ili da pred- sednik ima istopolnog partnera, postavlja se pitanje tumačenja pojma *supruž- nik* u američkom pravu. Nesporno je da se pod ovim pojmom podrazumevaju supru- ga (predsednika) i suprug (predsednice države), ali potrebno je objasniti

⁶ Robert P. Watson, *The Presidents' Wives: The Office of the First Lady in US Politics*, op. cit., p. 10.

⁷ Videti Dorothy Schneider, Carl J. Schneider, *First Ladies: A Biographical Dictionary*, op. cit., p. 396; Robert P. Watson, *The Presidents' Wives: The Office of the First Lady in US Politics*, op. cit., p. 11.

⁸ Videti Dorothy Schneider, Carl J. Schneider, *First Ladies: A Biographical Dictionary*, op. cit., p. IV; Robert P. Watson, *The Presidents' Wives: The Office of the First Lady in US Politics*, op. cit., pp. 10–11.

⁹ Betty Caroli, *First Ladies: From Martha Washington to Michelle Obama*, Oxford Uni- versity Press, New York, 2010, p. XVI; Robert P. Watson, *The Presidents' Wives: The Office of the First Lady in US Politics*, op. cit., p. 12; Maurine H. Beasley, *First Ladies and the Press: The Unfinished Partnership of the Media Age*, op. cit., p. 81.

na koji način se navedena pravila o supružniku predsednika mogu primeniti i na njegovog istopolnog partnera.

Američki Zakon o odbrani braka (u čl. 3) definiše brak kao pravnu zajednicu jednog muškarca i jedne žene – kao supruga i supruge, i predviđa da se pojam *supružnik* odnosi samo na osobu suprotnog pola od pola supruga ili supruge.¹⁰ Prema ovom pravilu, primena *saveznih* zakona koji utvrđuju različita prava za supružnike koja proističu iz braka ili koja se odnose na članove porodice, ograničena je na bračne partnere suprotnog pola, što znači da istopolni partneri ne mogu ostvariti one pogodnosti koje mogu heteroseksualni partneri.

Međutim, prvi korak ka priznavanju prava istopolnih partnera učinjen je 2013. godine, kada je Vrhovni sud SAD proglasio pravilo iz čl. 3. Zakona o odbrani braka neustavnim i na taj način omogućio istopolnim partnerima da ostvare ista ona prava koja na osnovu braka mogu da ostvare heteroseksualni partneri, pod uslovom da su venčani, odnosno da su stupili u istopolnu zajednicu, u skladu sa zakonom (savezne) države koja priznaje istopolne brakove, odnosno zajednice, bez obzira na to u kojoj državi imaju prebivalište. To je značilo da istopolni partneri, venčani u državi koja priznaje istopolne brakove, mogu da ostvare brojne pogodnosti koje im pruža *savezno* zakonodavstvo, čak i ako žive u državi koja ne priznaje istopolne brakove.¹¹ Ovim se savezne države nisu obavezale da priznaju (kao brakove) istopolne zajednice registrovane u drugoj državi, niti da dozvole istopolne brakove ukoliko ih ne priznaju, već je samo značilo da su sve države obavezne da istopolnim partnerima omoguće ostvarivanje prava po osnovu *saveznih* zakona koja proizlaze iz njihovog braka, odnosno zajednice registrovane u onoj državi koja takve brakove, odnosno zajednice priznaje.¹² Presudom se, dakle, na saveznom nivou priznaju istopolni brakovi.

¹⁰ Defense of Marriage Act of 1996, Pub. L. 104–199.

¹¹ Ovakvu odluku Vrhovni sud doneo je u slučaju *United States v. Windsor* (570 U.S. 12, 133 S. Ct. 2675 (2013), odluka od 26. juna 2013), nakon što je Edit Vindzor (Edith Windsor) iz Njujorka tužila saveznu vladu zbog toga što je morala da plati porez nakon smrti svoje partnerke od koje je nasledila nepokretnosti. Njena partnerka Tea Spajer (Thea Spyer) ostavila joj je sve nepokretnosti zbog čega je Edit Vindzor morala da plati porez u iznosu od 363.000 dolara, iako je njihov brak zaključen u Kanadi bio priznat u državi Njujork. Edit Vindzor je tražila povraćaj poreza koji inače ne bi morala da plati kao preživela udovica da je bila u braku sa muškarcem, a Sud je na kraju presudio u njenu korist i naložio američkom Trezoru da joj se vrati naznačeni iznos sa kamatama. Istovremeno je čl. 3. Zakona o odbrani braka proglašen neustavnim, čime je istopolnim (bračnim) partnerima omogućeno da ostvare brojna prava predviđena savezним zakonima.

¹² Kako bi se obezbedilo delotvorno sprovođenje presude Vrhovnog suda, predsednik Barak Obama i Ministarstvo pravde (*Department of Justice*) uputili su poziv (i

Drugi, važniji korak ka priznavanju prava istopolnih partnera učinjen je 2015. godine, kada je Vrhovni sud SAD doneo presudu kojom je pravo istopolnih partnera na sklapanje braka priznato u celoj državi, tj. u svim saveznm državama, i kojom su poništeni, odnosno proglašeni kao neustavni zakoni onih saveznih država koje su istopolne brakove zabranjivale. Pozivajući sa na 14. amandman Ustava SAD (Constitution of the United States of America of 1787 with Amendments), koji garantuje pravo na jednaku zaštitu, Sud je zaključio da se Ustavom utvrđuje pravo na brak kao osnovno pravo i da su sve države obavezne da dozvole i istopolnim partnerima sklapanje braka i da priznaju već sklopljene brakove u drugim državama. Ne postoji osnov za zabranu istopolnih brakova, tako da istopolni partneri moraju da imaju ista prava kao suružnici različitog pola. Zbog toga će sve preostale savezne države koje su zabranjivale istopolne brakove, odnosno koje ih nisu priznavale, morati da promene definiciju braka u svojim zakonima i da ukinu tu zabranu, i da omoguću istopolnim partnerima sklapanje brakova u skladu sa tumačenjem 14. amandmana Ustava.¹³

Navedene odluke Vrhovnog suda izuzetno su važne za istopolne parove, jer oni sada mogu da zaključe brak u bilo kojoj saveznoj državi i da ostvare brojna prava kao partneri, odnosno supružnici, kao preživeli supružnici nakon smrti svojih partnera ili kao supružnici vojnih lica, zatim, prava iz oblasti zdravstvenog i penzijskog osiguranja, intelektualne svojine, ili finansiranja (donacija) u izbornim kampanjama, kao i brojne poreske pogodnosti i dr. Na isti način, prava predviđena za supružnike predsednika države i članove njegove porodice, što će kasnije u radu biti objašnjeno, pripadaju i istopolnom partneru predsednika, budući da se pojmovi *supružnik* i *član porodice* moraju

uputstvo) svim ministarstvima i nadležnim saveznm agencijama da postupaju po ovoj presudi i da obezbede da se savezni zakoni tumače u skladu sa njom. Tumačenjem ovih zakona treba obezbediti ravnopravan tretman svih bračnih zajednica i omogućiti i istopolnim parovima ostvarivanje prava koja proizlaze iz njihovog bračnog statusa, a koja su utvrđena saveznm zakonima, pod uslovom da su istopolni parovi u braku ili da su stupili u neki drugi pravno priznati oblik (građanske) zajednice. Videti Office of the Attorney General, *Implementation of United States v. Windsor – Memorandum to the President*, Department of Justice, Washington, June 20, 2014.

¹³ U državama koje su zabranjivale istopolne brakove, brak se definiše kao zajednica muškarca i žene. Videti *Obergefell et al. v. Richard Hodges, Director, Ohio Department of Health, et al.*, 576 U.S. __ (2015), No. 14–556, odluka od 26. juna 2015. Ovom presudom, Sud je uvažio žalbe 14 istopolnih parova i dva muškarca čiji su istopolni partneri preminuli (iz država Mičigen, Kentaki, Ohajo i Tenesi), koji su smatrali da se zabranom sklapanja istopolnih brakova krši 14. amandman Ustava, jer se istopolnim partnerima uskraćuje jedno od osnovnih ljudskih prava – pravo da sklope brak ili da im se prizna brak zaključen u drugoj saveznoj državi.

tumačiti tako da se obuhvate i istopolni partneri koji su venčani u skladu sa zakonima države u kojoj je brak zaključen ili u kojoj žive. Dakle, istopolni partner (sadašnjeg i bivšeg) predsednika države smatra se njegovim supružnikom i članom porodice u smislu zakona koji uređuju njegov položaj. Ipak, za potrebe proučavanja, a u skladu sa američkom tradicijom, u ovom radu će se govoriti o *prvoj dami* ili *supruzi* predsednika države, iako se time ne isključuje mogućnost da u bližoj budućnosti to bude njegov istopolni partner ili da supružnik bude muškarac.¹⁴

PRAVNI OKVIR POLOŽAJA PRVE DAME

Položaj prve dame u SAD nije uređen posebnim aktom ni Ustavom, ali se brojna pravila koja uređuju položaj predsednika, odnosno njegova prava i obaveze primenjuju i na prvu damu. Njen položaj, dakle, nije institucionalizovan i ona ne prima nikakvu naknadu za obavljanje svojih aktivnosti. Dužnosti koje prva dama obavlja isključivo su protokolarne, odnosno ceremonijalne, budući da postoje različita zakonska ograničenja u tom pogledu zbog kojih se ona *de facto* i *de iure* ne može smatrati zaposlenim ili funkcionerom u Beloj kući.

Najvažnije ograničenje utvrđeno je Zakonom o poštanskim prihodima i saveznom platama (Postal Revenue and Federal Salary Act of 1967, Public Law 90-206, Section 221), koji predviđa zabranu nepotizma, tzv. pravilo Bobija Kenedija (eng. *Bobby Kennedy rule*).¹⁵ Prema ovom pravilu, funkcioner ne može da postavi, imenuje, zaposli, unapredi ili da zagovara postavljenje, imenovanje, zaposlenje ili unapređenje svog srodnika u instituciji kojom rukovodi ili u kojoj obavlja javnu funkciju. Ukoliko se ovo pravilo prekrši, postavljeni, imenovani, zaposleni ili unapređeni srodnik nema pravo na novčanu naknadu, niti iz Trezora sme da mu se isplati naknada kao zarada za postavljenog, imenovanog, zaposlenog ili unapređenog lica u državnoj službi.¹⁶ Pošto se predsednik države izričito smatra funkcionerom, a kao srodnici se navode suprug i supruga funkcionera,¹⁷ to znači da i predsednik ne može da angažuje

¹⁴ Za potrebe proučavanja u ovom radu, izraz *predsednik države* upotrebljava se u muškom rodu (obliku) i njime se obuhvataju predsednik i predsednica države, ukoliko nije drugačije naznačeno.

¹⁵ Zabrana nepotizma je utvrđena kao reakcija na odluku predsednika Džona Kenedija da za državnog tužioca postavi svog brata Roberta Kenedija, zbog čega Zakon sadrži odredbe koje zabranjuju javnim funkcionerima da zapošljavaju članove svoje porodice u nadležnim državnim telima.

¹⁶ Videti 5 U.S. Code §§3110 (b-c).

¹⁷ Videti 5 U.S. Code §§3110 (a)(2-3).

svoju suprugu kao zaposleno lice u Beloj kući, odnosno ne može da je plaća po bilo kom osnovu.

Drugo važno ograničenje položaja prve dame predviđeno je posebnim pravilima o zabrani volonterskog rada u vladinim telima koja su usvojena kako bi se rešio problem koji je postojao u 19. veku u vezi sa plaćanjem prekovremenog rada. Država se sve više suočavala sa tužbama koje su podnosili državni službenici, odnosno zaposleni u državnim organima, zbog neisplaćenih naknada za prekovremeni rad koji su oni obavljali, a za koji nije bila odobrena naknada. Da bi se sprečila ovakva praksa i da bi se država zaštitila od odštetnih zahteva, ovo pitanje je trebalo urediti pa je usvojen poseban zakon – Anti-Deficiency Act of 1884, kojim se saveznim organima zabranjuje da prihvate pružanje volonterskih usluga bez izričitog zakonskog ovlašćenja.¹⁸ Ovim zakonom se zabranjuje volontiranje u saveznim organima, odnosno pružanje besplatnih usluga ovim organima, osim ako državni organ nema posebno zakonsko odobrenje da prihvati ovakve usluge ili ako takav rad nije neophodan za spasavanje života ili zaštitu imovine.¹⁹ To znači da niko ne može besplatno da radi za saveznu vladu, zbog čega i supruga američkog predsednika ne može besplatno da obavlja javnu funkciju, odnosno ne može da volontira u Beloj kući.

Može se, dakle, zaključiti da prva dama ne može da obavlja javnu funkciju u Beloj kući, čak i ako za to ne prima naknadu. Ako bi joj se i poverila određena zvanična dužnost, to ne samo što ne bi mogla da bude dužnost koja se plaća (zbog zabrane nepotizma), nego ne bi mogla da bude ni dužnost koja se ne plaća (zbog zabrane volontiranja).²⁰ Zbog toga se često iznose predlozi da bi prva dama trebalo da prima platu, posebno ako se uzme u obzir okolnost da nijedna prva dama nije nastavila da obavlja svoj dotadašnji posao, odnosno profesionalnu karijeru nakon što je njen suprug postao predsednik. Jedna od prvih koja je takav predlog uputila bila je Beti Ford (*Elizabeth Betty Ford*), supruga predsednika Džeralda Forda (*Gerald Ford*), koja je opisivala obavljanje (njene) dužnosti prve dame kao „svakodnevni dvadesetčetvoročasovni vo-

¹⁸ Videti Beth Nolan, „Public Interest, Private Income: Conflicts and Control Limits on the Outside Income of Government Officials“, *Northwestern University Law Review*, Vol. 87, no. 1, pp. 123–127; Carl David Wasserman, „Firing the First Lady: The Role and Accountability of the Presidential Spouse“, *Vanderbilt Law Review*, Vol. 48, no. 4, pp. 1247–1248.

¹⁹ Videti Anti-Deficiency Act of 1884 (31 U.S.Code §1342 – Limitation on voluntary services).

²⁰ Isto i Carl David Wasserman, *Firing the First Lady: The Role and Accountability of the Presidential Spouse*, op. cit., p. 1248; MaryAnne Borrelli, *The First Lady as Formal Advisor to the President: When East (Wing) Meets West (Wing)*, op. cit., p. 29.

lonterski posao“.²¹ Ipak, ovakve predloge javnost čvrsto odbacuje, zbog čega se „volontersko“ obavljanje dužnosti prve dame prihvata kao pravilo.²²

Pitanje utvrđivanja položaja prve dame postavilo se više puta u praksi, ali se najvažniji slučaj odnosi na učešće Hilari Clinton, tadašnje prve dame, u radnoj grupi za reformu zdravstvenog sistema SAD (*Task Force on National Health Care Reform*). Hilari Clinton je predsedavala ovom radnom grupom, koju je 1993. godine formirao njen suprug, predsednik Bil Clinton, ali su se njenom angažovanju oštro protivili politički protivnici i brojna profesionalna (lekarska) udruženja, zbog čega je ona kasnije i odustala od učešća u radnoj grupi.²³ Povodom ovog slučaja pokrenut je i sudski spor (slučaj *Association of American Physicians and Surgeons v. Clinton*), jer su lekarska udruženja smatrala da je učešće Hilari Clinton u radnoj grupi, odnosno njeno predsedavanje ovom grupom nezakonito.²⁴

Zakon o saveznom savetodavnom komitetu predviđa da sastanci radnih grupa (kao vrste savetodavnog komiteta) moraju da budu otvoreni za javnost, a da samo izuzetno mogu biti zatvorenog tipa ukoliko su svi članovi radne grupe državni službenici ili zaposleni u saveznoj vladi, pa se tada Zakon na njih i ne primenjuje.²⁵ Pošto su brojna profesionalna udruženja (lekara, hirurga i dr.) smatrala da sastanci radne grupe moraju da budu otvoreni za javnost, jer Hilari Clinton nije državni službenik, funkcioner, niti zaposleno lice, i da zbog toga pravila Zakona važe i za nju, Sud je u postupku utvrđivao da li se na prvu damu primenjuje Zakon o saveznom savetodavnom komitetu, odnosno da li ona učestvuje u radnoj grupi kao privatno lice, ili kao vladin službenik.

Sud je, ipak, odlučio da se, za potrebe tumačenja Zakona o saveznom savetodavnom komitetu, Hilari Clinton može smatrati državnim službenikom ili zaposlenim licem u vladi, zbog čega i njeno učešće u radnoj grupi nije nezakonito. Međutim, Sud se ograničio samo na primenu ovog zakona i nije utvrđivao položaj prve dame prema drugim propisima, kao što su pravila o zabra-

²¹ John Robert Greene, *Betty Ford: Candor and courage in the White House*, University Press of Kansas, Lawrence, KS, 2004, p. 41; John Dwight Ingram, *The American 'First Lady'*, op. cit., p. 525.

²² MaryAnne Borrelli, *The First Lady as Formal Advisor to the President: When East (Wing) Meets West (Wing)*, op. cit., p. 29.

²³ Videti Jelena Vidojević, „Zdravstvena zaštita u SAD: pravo ili privilegija?“, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Vol. 5, br. 5, str. 465–466.

²⁴ *Association of American Physicians and Surgeons, Inc. v. Hillary Rodham Clinton*, 997 F.2d 898 (D.C. Cir. 1993).

²⁵ Videti Federal Advisory Committee Act of 1972 (Pub. L. 92–463, 5 U.S.C. app.), §3(2)(C) i §10(a)(1).

ni volontiranja ili o sprečavanju sukoba interesa.²⁶ Ovakvo tumačenje, iako kritikovano u javnosti i akademskim radovima, ipak ostavlja mogućnost da prva dama obavlja određenu zvaničnu dužnost bez kršenja pravila o zabrani nepotizma, ali ipak samo dužnost koja neće biti plaćena.

Pravila o sprečavanju sukoba interesa predstavljaju posebno ograničenje položaja prve dame, budući da se njima predviđaju uslovi pod kojima predsednik države i članovi njegove porodice mogu da primaju poklone. Iako Ustav SAD (u čl. 1(9)(8)) zabranjuje predsedniku da prima poklone od strane države, odnosno od predstavnika druge države, bez odobrenja Kongresa, posebnim pravilima ova ograničenja su ublažena, pa predsednik i njegova supruga pod određenim uslovima mogu biti poklonoprимci.

Zakonom je, dakle, predviđeno da supruga američkog predsednika može da primi poklon od strane države, odnosno od njenog predstavnika samo u sledećim slučajevima:

1) ako je reč o poklonu minimalne vrednosti koji je ponuđen i dobijen kao suvenir ili kao znak ljubaznosti;²⁷

2) ako je reč o poklonu čija vrednost je veća od minimalne, pod uslovom da je on u obliku stipendije za obrazovanje ili medicinskog tretmana, ili bi njegovo odbijanje verovatno predstavljalo uvredu ili stvorilo neprijatnost ili bi na drugi način negativno uticalo na odnose SAD sa tom stranom državom (prigodni i protokolarni pokloni), s tim što:

7. poklon koji je prihvaćen u ime SAD nakon toga postaje svojina države,

8. može se prihvatiti poklon koji predstavlja poklon-putovanje ili se odnosi na naknadu troškova putovanja izvan SAD (npr. putni troškovi, troškovi smeštaja i ishrane), ako je prihvatanje prikladno, u skladu sa interesima SAD i ako je dozvoljeno.²⁸

Supruga američkog predsednika dužna je da prijavi svaki poklon čija vrednost je veća od minimalne vrednosti i da ga preda nadležnom organu, a o tim poklonima stara se Nacionalni arhiv SAD.²⁹

²⁶ Više o učešću Hilari Clinton u reformi zdravstvenog sistema i o slučaju *Association of American Physicians and Surgeons v. Clinton* videti Natasha T. Patel, „First Lady, Last Rights? Extending Executive Immunity to the First Lady“, *Hastings Constitutional Law Quarterly*, Vol. 25, no. 4, pp. 598–603; Carl David Wasserman, *Firing the First Lady: The Role and Accountability of the Presidential Spouse*, op. cit., pp. 1218–1225; Anessa Abrams, „The First Lady: Federal Employee or Citizen Representative under FACA?“, *George Washington Law Review*, Vol. 62, no. 5, pp. 868–875.

²⁷ Poklon ima *minimalnu vrednost* ukoliko njegova vrednost iznosi 350\$ ili manje, a „minimalna“ vrednost se utvrđuje svake tri godine. Videti 41 C.F.R. §102-42.10.

²⁸ Videti 5 U.S. Code §§7342 (c)(2)-(f); 41 CFR §102-42.70.

²⁹ Videti 5 U.S. Code §§7342 (a)(1)(G) i (c)(1); 41 CFR §102-42.15.

Za razliku od poklona koje prima od strane države, prva dama uglavnom sme da prima poklone od američkih građana („američkog naroda“), budući da za nju ne važe brojna pravila koja važe za savezne državne službenike, a prema kojima oni ne smeju da primaju poklone čije uručenje ili prijem je zabranjen ili poklone u vezi sa vršenjem javne funkcije.³⁰ Ova opšta zabrana primanja poklona, dakle, ne važi za prvu damu, jer predsednik može da prihvati bilo koji poklon u svoje ime ili u ime bilo kog člana porodice, a poklon upućen prvoj dami smatra se poklonom upućenim predsedniku.³¹ Ipak, ni predsednik države, odnosno njegova supruga, ne sme da prihvati poklon ako bi to bilo protivno Ustavu, zatim, poklon kao naknadu za obavljanje određene zvanične dužnosti, niti sme da traži od nekog poklon ili da nekog prinudi da mu/joj ponudi poklon.³² Svaki takav poklon prva dama mora da vrati poklonodavcu ili poklonodavcu mora da isplati tržišnu vrednost poklona, odnosno da poklon dâ u dobrotvorne svrhe.³³ Zatim, predsednik države je obavezan da prijavi sve poklone koje su tokom godine primili on i njegovi članovi porodice, i da pri tome navede ko je poklonodavac, kratak opis poklona i njihovu vrednost, što se objavljuje u posebnom godišnjem izveštaju. Obavezi prijave podležu pokloni čije je vrednost veća od minimalne, a koje nisu uputili srodnici predsednika države, osim ako se radi o hrani, smeštaju ili zabavi prihvaćenim zbog ličnog gostoprimstva.³⁴

Postoje i određena protokolarna pravila koja se odnose na prvu damu, a prema kojim se supruga predsednika, prilikom zvaničnih događaja, predstavlja kao „Gospođa (prezime)“, a ne kao „supruga predsednika“, niti kao „prva dama“. ³⁵ Ista pravila se primenjuju u slučaju supruge *bivšeg* predsednika, odnosno *bivše* prve dame, kao i u slučaju istopolnog partnera, s tim što se suprug, odnosno muški partner predstavlja kao „Gospodin (ime i prezime)“. ³⁶

³⁰ Videti 5 U.S. Code §7353(a); 5 CFR §2635.202. Zakonom je predviđeno šta se sve smatra poklonom. Videti 5 CFR §2635.203(b).

³¹ Videti 5 CFR §§2635.203(f)(1) i 2635.204(j). Izuzeci od opšte zabrane primanja poklona predviđeni su posebnim pravilima koje je utvrdila Kancelarija američke vlade za etiku (Office of Government Ethics).

³² Videti 5 CFR §§2635.202(c)(1-2) i 2635.204(j).

³³ Videti 5 CFR §2635.205(a).

³⁴ Videti Ethics in Government Act of 1978, Public Law 95-521, 5 U.S.C. app., §§101(f)(1), 102(a)(2).

³⁵ Mary Mel French, *United States Protocol: The Guide to Official Diplomatic Etiquette*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2010, p. 170.

³⁶ Videti *How to Address the First Lady: Michelle Obama*, http://www.formsofaddress.info/Spouse_President.html, (Pristupljeno 20. juna 2015).

Protokolarnim pravilima se predviđa i niz drugih pravila (raspored sedenja na zvaničnim večerama, protokolarne dužnosti supruge i dr.).

KANCELARIJA PRVE DAME

Osnovna dužnost supruge američkog predsednika jeste da bude domaćica Bele kuće, zbog čega se poštuje nepisano pravilo da prva dama ne bi trebalo da bude zaposlena za vreme trajanja mandata predsednika. Ovakva praksa se tradicionalno poštuje, jer prva dama stalno prati predsednika tokom njegovih zvaničnih poseta, organizuje sve događaje u Beloj kući, pokreće brojne humanitarne akcije i učestvuje u njima, drži govore, izdaje saopštenja i dr. Da bi joj se obezbedilo nesmetano obavljanje navedenih aktivnosti, ona ima snažnu podršku države, zbog čega je, uprkos brojnim ograničenjima njenog položaja, posebnim zakonom iz 1978. godine ustanovljeno budžetsko finansiranje kancelarije prve dame koja se nalazi u Beloj kući.³⁷ Pored toga, kao najbliži član porodice predsednika, prva dama ima i pravo na obezbeđenje koje joj pruža Tajna služba SAD (United States Secret Service).³⁸

Supruzi američkog predsednika na ovaj način se pruža neophodna pomoć u obavljanju različitih aktivnosti i ispunjavanju dužnosti u vezi sa položajem koji ona ima, kao i podrška prilikom njenog pomaganja predsedniku države u ispunjavanju njegovih dužnosti. Ukoliko američki predsednik nema suprugu, takvu pomoć i opsluživanje može mu obezbediti član njegove porodice kojeg on odredi, za šta se takođe obezbeđuju budžetska sredstva.³⁹ Na osnovu ovog zakona, supruga američkog predsednika ima pravo na (lično) osoblje – sekretara, sekretaricu, predstavnika za medije, šefa osoblja, lice zaduženo za uređenje Bele kuće i dr., mada se njeno osoblje tehnički posmatra kao pomoć predsedniku.

Pomoć u obavljanju svojih aktivnosti imale su brojne prve dame, kao što su Lu Huver (*Lou Hoover*) – supruga Herberta Huvera (*Herbert Hoover*), Edit Ruzvelt (*Edith Roosevelt*) – supruga Teodora Ruzvelta (*Theodore Roosevelt*), Elenora Ruzvelt (*Eleanor Roosevelt*) – supruga Frenklina Ruzvelta (*Franklin Roosevelt*), Žaklina Kenedi, Pet Nikson (*Patricia „Pat“ Nixon*) – supruga Ričarda Niksona (*Richard Nixon*), i Beti Ford, ali je prvu zvaničnu kancelariju uspostavila Rozalin Karter (*Rosalynn Carter*) – supruga Džimija Kartera (*Jimmy Carter*), i to u istočnom krilu Bele kuće. Hilari Klinton je bila prva i jedina prva dama koja je svoju kancelariju imala u zapadnom krilu Bele kuće, menjajući dotedašnju tradiciju.

³⁷ Videti White House Personnel Authorization Act, Public Law 95–570, Nov. 2, 1978.

³⁸ 18 U.S.C. §3056 – Powers, authorities, and duties of United States Secret Service.

³⁹ Videti 3 U.S.C. §105(e).

Domaćica Bele kuće, po pravilu, jeste supruga predsednika države. Međutim, ukoliko predsednik nema suprugu (neženja, udovac, razveden), dužnost domaćice Bele kuće može da preuzme i neko od članova njegove porodice kojeg on odredi. Bilo je više ovakvih primera u američkoj istoriji, budući da je jedan predsednik bio neženja, nekoliko njih su bili udovci, a pojedine supruge predsednika bile su bolesne, ili u žalosti, ili su odbile da obavljaju dužnosti prve dame. Tada su ovu ulogu preuzimale bliske srodnice predsednika ili supruge visokih državnih funkcionera, ali uglavnom samo kao domaćice Bele kuće.⁴⁰

Za vreme trajanja mandata Džejsma Bjukenana, jedinog američkog predsednika koji nikada nije bio oženjen, domaćica Bele kuće bila je Herijet Lejn, njegova sestričina, a tokom trajanja mandata predsednika Grovera Klivlenda (*Grover Cleveland*), dok nije bio oženjen, domaćica je bila njegova mlađa sestra. Predsednici koji su bili udovci imali su takođe pomoć svojih bliskih srodnica i saradnica. Na primer, Tomasu Jefersonu (*Thomas Jefferson*) pomagale su ćerke, zatim, Doli Medison – kao supruga tadašnjeg državnog sekretara, a ponekad i njena sestra. Tokom trajanja mandata npr. Endrua Džeksona (*Andrew Jackson*), dužnosti prve dame obavljale su Emili Donelson (*Emily Donelson*) – bratanica njegove preminule supruge (i supruga njegovog sekretara), kao i njegova snaja.⁴¹ Umesto supruga koje su bile bolesne, dužnosti prve dame i domaćice Bele kuće obavljale su npr. predsednikova snaja,⁴² snaja i ćerka,⁴³ ćerka, odnosno ćerke,⁴⁴ ili zajednički – ujna predsednikove supruge i supruga ministra rata.⁴⁵

Ovakva praksa mogla bi da se ponovi i u bliskoj mogućnosti, s obzirom na kandidaturu Hilari Klinton za predsednika države i na očekivanja da ona bude i izabrana. Ukoliko Hilari Klinton postane prva žena predsednik SAD, i to jedina bivša prva dama, SAD bi dobile i prvog „prvog gospodina“, i to

⁴⁰ Videti Dorothy Schneider, Carl J. Schneider, *First Ladies: A Biographical Dictionary*, op. cit., p. 387–393; Carl David Wasserman, *Firing the First Lady: The Role and Accountability of the Presidential Spouse*, op. cit., pp. 1243–1245.

⁴¹ Predsedniku Martinu van Bjurenu (*Martin Van Buren*) pomagala je snaja, predsedniku Česteru Arturu (*Chester Arthur*) sestra, a Vudrou Vilsonu (*Woodrow Wilson*), dok je bio udovac, pomagale su najstarija ćerka i bliska rođaka.

⁴² U slučaju predsednika Vilijama Harisona (*William Harrison*).

⁴³ U slučaju predsednika Tajlera (*John Tyler*).

⁴⁴ U slučaju predsednika Tejlora, Filmora (*Millard Fillmore*), Džonsona (*Andrew Johnson*), Bendžamina Harisona (*Benjamin Harrison*).

⁴⁵ U slučaju predsednika Pirsra (*Franklin Pierce*).

bivšeg predsednika – Bila Klintonu.⁴⁶ Zbog toga se sve češće postavljaju pitanja da li muškarac može obavljati dužnosti „prve dame“, da li može biti domaćica, odnosno domaćin Bele kuće, i koje konkretne aktivnosti bi mogle da mu se povere. Ista pitanja se mogu postaviti i zbog mogućnosti da predsednik SAD bude muškarac koji će imati istopolnog partnera. Dosadašnji primeri pokazuju da bi se u tom slučaju uloga domaćice Bele kuće mogla poveriti nekom ženskom članu porodice predsednika (npr. ćerki Hilari Klinton) ili Humi Abedin (*Huma Abedin*) – najbližoj saradnici Hilari Klinton, mada se ne isključuje mogućnost i da suprug, odnosno partner obavlja određene dužnosti koje bi njemu odgovarale. Praksa takvu mogućnost potvrđuje, propisi je ne zabranjuju (kao što ni za supružnika ne predviđaju *obavezu* obavljanja ove dužnosti), a jedina ograničavajuća okolnost bi bila zakonska odredba prema kojoj se budžetska sredstva za pomoć i opsluživanje predsednika – u situaciji kada pomoć ne pruža supružnik, odvajaju samo u slučaju da predsednik nema supružnika. Pri tome se ova pomoć ograničava samo na pomoć koju pruža *član porodice* predsednika.⁴⁷ To znači da dok je predsednik u braku, odnosno dok je njegov supružnik živ, pravo na budžetsku podršku zbog pomoći predsedniku i za rad Kancelarije prve dame ima samo suprug, odnosno suprug predsednika države.⁴⁸

Sve snažnija razmatranja da li bi dužnost domaćice Bele kuće, prvi put u istoriji, mogao da obavlja jedan muškarac – Bil Klinton (s obzirom na moguću pobedu Hilari Klinton na izborima), uslovlila su različita mišljenja o tome kako bi se u tom slučaju suprug prve dame oslovljavao, odnosno kako bi ga zvali zaposleni u Beloj kući. Prema ranijim brojnim predlozima, suprug predsednice SAD ili istopolni partner predsednika, mogao bi da se imenuje kao „gospodin (prezime)“ (*Mr.*) ili kao „prvi gospodin“ (*First Gentleman*), što je odraz prakse koja postoji u drugim zemljama koje imaju ženu predsednika i u drugim savezним državama u kojim su guverneri žene i čiji se muževi tako oslovljavaju. Međutim, oslovljavanje Bila Klintonu bilo bi specifično, jer je on bivši predsednik SAD, a što je uslovljeno posebnim protokolarnim pravilima o obraćanju bivšem predsedniku i tradicijom američke etike u visokim krugovima javne administracije.

⁴⁶ Ukoliko Hilari Klinton postane predsednik SAD, ona i njen suprug će imati višestruke privilegije: Hilari Klinton – kao bivša prva dama (što će biti kasnije u tekstu objašnjeno), kao predsednik države, i kao bivši predsednik države, nakon prestanka obavljanja dužnosti predsednika; Bil Klinton – kao bivši predsednik, kao supružnik predsednika države, i kao supružnik bivšeg predsednika republike, nakon prestanka mandata Hilari Klinton.

⁴⁷ Videti 3 U.S.C. §105(e).

⁴⁸ Isto i Carl David Wasserman, *Firing the First Lady: The Role and Accountability of the Presidential Spouse*, op. cit., pp. 1243–1244.

Protokolarna pravila nalažu da se bivšem predsjedniku obraća sa „uvaženi“ ili „poštovani“ (ime i prezime) (*Honorable*) – prilikom slanja zvaničnih poziva; sa „uvaženi (ime i prezime)“ ili „predsednik (ime i prezime)“ ili „bivši predsjednik SAD“ – prilikom zvaničnog predstavljanja; ili sa „predsednik ili gospodin (ime)“ – u razgovoru sa njim.⁴⁹ Ovakva pravila su odraz poštovanja *institucije* predsjednika države, odnosno svih bivših predsjednika, ali i tradicije, prema kojoj se svim bivšim predsjednicima, senatorima, članovima Kongresa, kao i sudijama, doživotno u znak poštovanja sagovornici obraćaju sa navođenjem tih funkcija i onda kada oni ne zauzimaju položaj koji su imali.⁵⁰ U praksi se smatra prihvatljivim i obraćanje bivšem predsjedniku sa „predsednik (prezime)“, ali ne i sa „Predsednik“ (*The President*), jer SAD imaju samo jednog predsjednika.⁵¹ Zbog toga će se i Bil Klinton, iako bude suprug predsjednice SAD, verovatno i dalje oslovljavati kao „(bivši) predsjednik Klinton“ (što se čini verovatnijim, jer je bio predsjednik) ili „gospodin Klinton“ (što bi bilo verovatno da nije bio predsjednik), kao i svi njegovi prethodnici, odnosno nasljednici, a ne kao „prvi gospodin“ ili „suprug (predsjednice) Hilari Klinton“.⁵²

⁴⁹ Videti Mary Mel French, *United States Protocol: The Guide to Official Diplomatic Etiquette*, op. cit., pp. 38–39. i 161; *How to Address a Former President of the United States*, http://www.formsofaddress.info/FOA_president_US_former.html, (Pristupljeno 27. januara 2015). To znači da se Bil Klinton oslovljava kao „uvaženi Bili Klinton“; „uvaženi Bili Klinton, bivši predsjednik“; „bivši predsjednik (Bil) Klinton“; „predsednik (Bil) Klinton“; „gospodin Klinton“.

⁵⁰ Praksa pokazuje da se jedini živi bivši predsjednici i oslovljavaju kao „(bivši) predsjednik (prezime)“, kao „gospodin (prezime)“, ili kao „gospodin predsjednik“: Džordž Herbert Voker Buš (*George H. W. Bush Sr.*), Džordž Voker Buš (*George W. Bush Jr.*), Bil Klinton i Džimi Karter (*Jimmy Carter*). Oni će se doživotno tako oslovljavati, jer „jednom predsjednik republike, uvek predsjednik republike“ (Aida Edemariam, „What do you call a president's husband?“, *The Guardian*, 6. septembar 2007, <http://www.theguardian.com/world/2007/sep/06/usa.hillaryclinton>, Pristupljeno 27. januara 2016).

⁵¹ Mary Mel French, *United States Protocol: The Guide to Official Diplomatic Etiquette*, op. cit., p. 39.

⁵² Postoje autori koji smatraju da jedini prikladan način obraćanja bivšem predsjedniku jeste sa „gospodin“ (prezime) – u komunikaciji, ili sa „uvaženi (poštovani)“ (ime i prezime) – ako se npr. on najavljuje na nekom zvaničnom događaju ili se priča/piše o njemu. Smatra se da bivšem predsjedniku ne bi trebalo da se obraća sa „(gospodin) predsjednik“, jer samo jedna osoba može da obavlja neku javnu funkciju, u ovom slučaju – funkciju predsjednika (pravilo one office-holder at a time). Videti Robert Hickey, *How to Address Former Officials – Is a Former President Addressed as President (name)?*, <http://www.formsofaddress.info/former.html>, (Pristupljeno 27. januara 2016).

POLOŽAJ BIVŠE PRVE DAME

Položaj *bivše* prve dame takođe je uređen posebnim pravilima, koja predviđaju niz prava za suprugu bivšeg predsednika države (obezbeđenje, naknada putnih troškova, penzija i besplatno slanje pošiljki).

Supruga bivšeg predsednika ima pravo na doživotno obezbeđenje koje joj pruža Tajna služba SAD, osim ukoliko se ne razvede ili zaključi novi brak.⁵³ Zatim, nekadašnja prva dama ima pravo na naknadu putnih troškova, s tim što ukupan fond za naknadu putnih troškova i troškova obezbeđenja iznosi 500.000\$.⁵⁴

Prema Zakonu o bivšim predsednicima (Former Presidents Act, 3 U.S.C. § 102), preživeli supružnik bivšeg predsednika ima pravo na godišnju naknadu (penziju) od 20.000\$, koju će primati u mesečnim iznosima. Ovu naknadu bivša prva dama može da prima nakon smrti svog supruga, i to do svoje smrti ili dok ponovo ne stupi u brak, ukoliko to učini dok je mlađa od 60 godina. Pravo na penziju može da ostvari samo ako se odrekne drugih mesečnih naknada na koje ima pravo na osnovu bilo kojeg zakona, a penzija joj se ne isplaćuje u periodu obavljanja neke javne (savezne) funkcije za koju prima mesečnu naknadu.⁵⁵ Bivša prva dama može i da se odrekne prava na penziju, kao što je to učinila Nensi Regan (*Nancy Reagan*), supruga Ronalda Regana (*Ronald Reagan*), jedina živa udovica nekog bivšeg predsednika.⁵⁶

Na osnovu pravila o poštanskim uslugama, preživeli supružnik bivšeg predsednika ima pravo na privilegovanu komunikaciju. Ovo pravo se odnosi na slanje frankiranih pošiljki koje nisu političkog karaktera na teritoriji SAD, a koje su oslobođene poštarine.⁵⁷

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iako se položaj prve dame, odnosno njena uloga u američkom društvu vremenom menjala, od supruge američkog predsednika oduvek se očekivalo da bude domaćica Bele kuće i posvećena i požrtvovana supruga i majka. Ono što je privlačilo najviše pažnje jeste njen politički uticaj i uticaj koji ona ima

⁵³ 18 U.S.C. §3056(a)(3).

⁵⁴ 3 U.S.C. §102 note.

⁵⁵ 3 U.S.C. §102 note.

⁵⁶ Videti Wendy Ginsberg, Daniel J. Richardson, *Former Presidents: Pensions, Office Allowances, and Other Federal Benefits*, Congressional Research Service Prepared for Members and Committees of Congress, RL34631, May 27, 2015, p. 18.

⁵⁷ 39 U.S.C. §3214.

na svog supruga, pa se smatralo da prva dama može da iznosi svoja mišljenja predsedniku, ali da pri tome ne bi trebalo da se „meša“ u njegovo odlučivanje.⁵⁸ Dakle, iako prva dama zvanično jeste član Bele kuće, uloga koju ona ima u političkom životu je neformalna.

Ipak, to nije sprečavalo neke od prvih dama da aktivno učestvuju u političkom i društvenom životu, nekada i u ulozi savetnika predsednika, zbog čega se pojedinim suprugama (kritički) dodeljivala i uloga „kopredsednika“ (npr. Hilari Klinton).⁵⁹ Najaktivnije u tom smislu bile su Bird Džonson (*Bird Johnson*) – supruga Lindona Džonsona (*Lyndon Johnson*), Rozalin Karter i Hilari Klinton.⁶⁰ Hilari Klinton se, inače, smatra prvom damom koja je najviše promenila ulogu i položaj supruge američkog predsednika, i koja je stoga izazvala najviše kontroverznih mišljenja za vreme i nakon prestanka obavljanja dužnosti prve dame.

Većina istoričara smatra da je ulogu prve dame prva počela da menja Elenora Ruzvelt, koja se zbog svog pozitivnog društvenog uticaja koji je imala smatra najuspešnijom prvom damom.⁶¹ Za razliku od njenih prethodnica, ona je postala moderna prva dama, snažni aktivista – umesto tihog partnera predsednika i velike domaćice, sebe je predstavila kao novinara, i zagovornika i predstavnika borbe za društvene ciljeve, a sa svojim suprugom je ustanovila novi model predsedničke politike – koncepciju „prvog para“ (*“First Couple”*). Bila je uključena u rešavanje brojnih društvenih pitanja, kao što su prava rudara, prava nezaposlenih, prava žena i mladih, prava učesnika rata i građanska prava, a u tome je bila nezavisna od svog supruga. Od svih njenih prethodnica, ona se prva značajno usredsredila na istočno krilo Bele kuće, u kojoj se danas nalazi Kancelarija prve dame, prva koja je govorila na nacionalnoj konvenciji, prva koja je bila i novinar i koja je držala konferencije za novinare, prva koja je svedočila pred komitetom Kongresa, i jedina bivša prva dama koja je bila predstavnik SAD u Ujedinjenim nacijama.⁶²

⁵⁸ John Dwight Ingram, *The American 'First Lady'*, op. cit., p. 512.

⁵⁹ Videti Gil Troy, „Mr. and Mrs. President? The Rise and Fall of the Co-Presidency“, *Social Science Journal*, Vol. 37, no. 4, pp. 591–600; Pierre-Marie Loizeau, „'First Lady But Second Fiddle' or the rise and rejection of the political couple in the White House: 1933-today“, *European journal of American studies* [Online], Vol 10, no 1, pp. 4–6, par. 11–19.

⁶⁰ Anthony J. Eksterowicz, Kristen Paynter, „The Evolution of the Role and Office of the First Lady: The Movement Toward Integration with the White House Office“, *Social Science Journal*, Vol. 37, no. 4, p. 548.

⁶¹ Robert P. Watson, „Ranking the Presidential Spouses“, *Social Science Journal*, Vol. 36, no., p. 122.

⁶² Videti Anthony J. Eksterowicz, Kristen Paynter, „The Evolution of the Role and Office of the First Lady: The Movement Toward Integration with the White House Of-

Tradicionalno, supruga američkog predsednika uvek je imala snažnu državnu i društvenu podršku, što je uticalo i na uspostavljanje budžetskog finansiranja Kancelarije prve dame, a što se nekada odražava i na opredeljenje birača da na izborima glasaju za nekog predsedničkog kandidata ili protiv nje- ga zbog okolnosti ko je njegova supruga. Naklonost prema prvoj dami zavisila je isključivo od njene ličnosti, iako je i ličnost predsednika uticala na njen položaj. Brojna prava koja ona može da ostvari rezultat su različitih društveno-istorijskih okolnosti, tako da se može očekivati dalje unapređenje tih prava i položaja prve dame, posebno ako se uzme u obzir mogućnost da Hilari Clinton postane prva žena predsednik SAD, odnosno da njen suprug postane prvi muškarac koji će obavljati dužnosti „prve dame“. Ostaje zato da se vidi kako će eventualni izbor Hilari Clinton uticati na položaj supružnika predsednika i kakvu će promenu on uneti u društveno-politički život SAD, jer je nesumnjivo da će se položaj supružnika predsednika promeniti kada Bil Clinton bude preuzeo ulogu „prvog gospodina“.

BIBLIOGRAFIJA

- [1] Abrams Anessa, „The First Lady: Federal Employee or Citizen Representative under FACA?“, *George Washington Law Review*, Vol. 62, no. 5, pp. 855–887.
- [2] Anti-Deficiency Act of 1884 (31 U.S.Code).
- [3] *Association of American Physicians and Surgeons, Inc. v. Hillary Rodham Clinton*, 997 F.2d 898 (D.C. Cir. 1993).
- [4] Beasley Maurine H., *First Ladies and the Press: The Unfinished Partnership of the Media Age*, Northwestern University Press, Evanston, Illinois, 2005.

fice“, op. cit., pp. 549–550; Dorothy Schneider, Carl J. Schneider, *First Ladies: A Biographical Dictionary*, op. cit., 397. Žaklina Kenedi je takođe imala veliki društveni uticaj, mada ona nije izražavala veliku zainteresovanost za politiku. Njeno primarno interesovanje bila je restauracija Bele kuće i promovisanje umetnosti u SAD, a odnosi sa medijima su bili teški, jer je insistirala na određenom stepenu privatnosti zbog dece, tako da je imala posebnog društvenog sekretara za štampu. Za vreme njenog boravka u Beloj kući, Kancelarija prve dame se značajno uvećala (kao i broj zaposlenih u kancelariji) i transformisala se u „veliku javnu scenu“, jer je porodica Kenedi naglašavala glamur, dobar ukus i visoku umetnost. Žaklina Kenedi je bila prva „prva dama“ koja je koristila televiziju i jedina prva dama koja je dobila Emi nagradu (*Emmy award*), za ideju turističkog obilaska Bele kuće. Videti Anthony J. Eksterowicz, Kristen Paynter, „The Evolution of the Role and Office of the First Lady: The Movement Toward Integration with the White House Office“, op. cit., pp. 551–55; Dorothy Schneider, Carl J. Schneider, *First Ladies: A Biographical Dictionary*, op. cit., 397.

- [5] Borrelli MaryAnne, „The First Lady as Formal Advisor to the President: When East (Wing) Meets West (Wing)“, *Women & Politics*, Vol. 24, no. 1, pp. 25–45.
- [6] Bryan Helen, *Martha Washington: First Lady of Liberty*, John Wiley & Sons, New York, 2002.
- [7] Caroli Betty, *First Ladies: From Martha Washington to Michelle Obama*, Oxford University Press, New York, 2010.
- [8] Constitution of the United States of America of 1787 with Amendments.
- [9] Defense of Marriage Act of 1996, Pub. L. 104-199.
- [10] Eddins Geri Zabela, *From White House Hostess to American Powerhouse: The Evolution of the First Lady's Title and Role*, <http://www.ourwhitehouse.org/firstladyevolution.html#enters%20lex>, (Pristupljeno 21. maja 2015).
- [11] Edemariam Aida, „What do you call a president's husband?“, *The Guardian*, 6. septembar 2007, <http://www.theguardian.com/world/2007/sep/06/usa.hillary-clinton>, (Pristupljeno 27. januara 2016).
- [12] Eksterowicz Anthony J., Paynter Kristen, „The Evolution of the Role and Office of the First Lady: The Movement Toward Integration with the White House Office“, *Social Science Journal*, Vol. 37, no. 4, p. 547–562.
- [13] Ethics in Government Act of 1978, Public Law 95-521, 5 U.S.C. app.
- [14] Federal Advisory Committee Act of 1972, Pub. L. 92–463, 5 U.S.C. app.
- [15] French Mary Mel, *United States Protocol: The Guide to Official Diplomatic Etiquette*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2010.
- [16] Ginsberg Wendy, Richardson Daniel J., *Former Presidents: Pensions, Office Allowances, and Other Federal Benefits*, Congressional Research Service Prepared for Members and Committees of Congress, RL34631, May 27, 2015.
- [17] Greene John Robert, *Betty Ford: Candor and courage in the White House*, University Press of Kansas, Lawrence, KS, 2004.
- [18] Hickey Robert, *How to Address Former Officials – Is a Former President Addressed as President (name)?*, <http://www.formsofaddress.info/former.html>, (Pristupljeno 27. januara 2016).
- [19] *How to Address the First Lady: Michelle Obama*, http://www.formsofaddress.info/Spouse_President.html, (Pristupljeno 20. juna 2015).
- [20] *How to Address a Former President of the United States*, http://www.formsofaddress.info/FOA_president_US_former.html, (Pristupljeno 27. januara 2015).
- [21] Ingram John Dwight, „The American 'First Lady'“, *Capital University Law Review*, Vol. 27, no. 9, pp. 487–527.
- [22] Loizeau Pierre-Marie, „'First Lady But Second Fiddle' or the rise and rejection of the political couple in the White House: 1933-today“, *European journal of American studies* [Online], Vol 10, no 1, pp. 1–9.

- [23] Nolan Beth, „Public Interest, Private Income: Conflicts and Control Limits on the Outside Income of Government Officials“, *Northwestern University Law Review*, Vol. 87, no. 1, pp. 57–147.
- [24] *Obergefell et al. v. Richard Hodges, Director, Ohio Department of Health, et al.*, 576 U.S. __ (2015), No. 14-556, odluka od 26. juna 2015.
- [25] Office of the Attorney General, *Implementation of United States v. Windsor – Memorandum to the President*, Department of Justice, Washington, June 20, 2014.
- [26] Patel Natasha T., „First Lady, Last Rights? Extending Executive Immunity to the First Lady“, *Hastings Constitutional Law Quarterly*, Vol. 25, no. 4, pp. 585–604.
- [27] Postal Revenue and Federal Salary Act of 1967, Public Law 90–206.
- [28] Schneider Dorothy, Schneider Carl J., *First Ladies: A Biographical Dictionary*, Facts On File, New York, 2010.
- [29] *The Role of First Lady and Origin of the Title „First Lady*, <http://www.firstladies.org/firstladiesrole.aspx#RoleFirstLady>, (Pristupljeno 21. maja 2015).
- [30] Troy Gil, „Mr. and Mrs. President? The Rise and Fall of the Co-Presidency“, *Social Science Journal*, Vol. 37, no. 4, pp. 591–600.
- [31] *United States v. Windsor* (570 U.S. 12, 133 S. Ct. 2675 (2013), odluka od 26. juna 2013.
- [32] Vidojević Jelena, „Zdravstvena zaštita u SAD: pravo ili privilegija?“, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Vol. 5, br. 5, str. 453–471.
- [33] Wasserman Carl David, „Firing the First Lady: The Role and Accountability of the Presidential Spouse“, *Vanderbilt Law Review*, Vol. 48, no. 4, pp. 1215–1260.
- [34] Watson Robert P., „Ranking the Presidential Spouses“, *Social Science Journal*, Vol. 36, no., p. 117–136.
- [35] Watson Robert P., *The Presidents’ Wives: Reassessing the Office of First Lady*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2000.
- [36] Watson Robert P., *The Presidents’ Wives: The Office of the First Lady in US Politics*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2014.
- [37] White House Personnel Authorization Act, Public Law 95–570, Nov. 2, 1978.

Ivana Rakić
Aleksandra Višekruna

THE POSITION OF THE FIRST LADY IN THE US LAW

Summary

In accordance with the presidential system of government that exists in the USA and long-standing tradition, role of the First Lady is the most prominent in this country, even though her position, same as in the other countries, is not constitutionalized, nor institutionalized. The significance of the First Lady has been confirmed in practice, since she has her office in the White House, secretariat, personnel, security etc. Also, numerous perquisites are guaranteed to the spouse of the former president. In accordance with the tradition is her role as the hostess of the White House, as well as, participation in organizing humanitarian and charity benefits, which only confirms that her position is of ceremonial nature. This paper, therefore, gives the review of norms in the US law that regulate rights and obligations of presidential spouse, with practical examples that relate to the First Lady's position.

Key words:

First Lady, spouse of the president of the republic, president of the republic, president of the USA, White House, USA